

משפחת ווטסון נוסעת לברמינגהם, 1963

כריסטופר פול קרטיס. תרגום: ערן שביט. הד ארצי-ספריית מעריב. 215 עמ'.

יחיעם פדן

[נדפס בהארץ ספרים, גיליון 293, 7 באוקטובר 1998]

לא כל בן למיעוט הסובל מאפליה חווה את ההשפלה והפחד על בשרו. קחו, למשל, את ארצות-הברית: כל חייו של אפרו-אמריקאי שנולד בפלינט, מישיגן, יעברו בלי שייתקל בביטוי כלשהו למתח הגזעני המאפיין את שחורי העור במדינות הדרום. הרושם העצום שמותיר ספרו של כ"פ קרטיס נובע מכך שהמאבק הלא-שקול בין גזענים לבנים ובין שחורים, שהתחולל במחוזות העבדות-לשעבר בדרום ארצות-הברית, נשמר כמעט לסוף. רוב הספר מוקדש לבני משפחה רגילה – הצבע ממש לא משנה – המתגוררים באותה עיר, פלינט, שבה הם סובלים בעיקר בחורף, כשקר בחוץ. בשכונה המאושרת הזאת לבם של הילדים שחורי העור כל כך גס בעצם רעיון האפליה, שאינם מהססים לרגע "לרדת" על שני אחים ממשפחה דרומית ענייה שהגיעו לעיר.

כדי להמחיש את החיים הרגילים של בני ווטסון עושה המחבר שימוש רב בהומור: המספר, קני, מתאר את עצמו כפוזל בצורה איומה; אחיו הבכור, בירון, מאוהב בעצמו עד כדי כך שפעם, בחורף, הביט זמן רב בדמותו במראת-הצד במכונית, עד שאפו ושפתיו נדבקו אליה; ואילו אחותו הקטנה, ג'ואי, מתוארת כסמל טוב הלב: מכאן החרדה האיומה לגורלה התוקפת את קני בשיאו של הספר. מקסים להיווכח שגם מצבי רוגז קיצוניים – האם מאיימת לשרוף את אצבעותיו של הבן שאינו חדל להדליק גפרורים וניירות בבית – טעונים במתח ועם זאת מעלים חיוך על שפתיו; ואולי יפה מכול הוא שגם חולשותיו של האב מתוארות בגלוי, ועם זאת בחיוך רחב.

שני שלישים מהסיפור מתרחשים אפוא בפלינט, בהכנות לנסיעה המרגשת הצפויה למשפחת ווטסון לברמינגהם-אלבמה. בחלק זה אפשר להתענג בנחת על סיפורים מחויכים ומצחיקים, וללמוד משהו על הלך הרוח בצפון ארצות-הברית. עוד קצת נמשך הסיפור בדרך לבית הסבתא, והאידיליה המשפחתית אף נעשית נהדרת יותר בתיאורי חופשה במקום שבו המציאו את החופשה: האגם שבו מתרחצים הילדים (בניגוד לאיסור מפורש) מזכיר יותר מכול את סיפוריו של מרק טוויין. עוד בשיחות בפלינט נרמז שבברמינגהם יש קשיים, אבל האם אומרת: "סבתא שלך אומרת ששקט שם עכשיו בשכונה הישנה, היא אומרת שכל העניינים האלה שרואים בטלוויזיה לא קורים אצלהם בסביבה... זה מקום בטוח, שקט..." הרמז מתפרש כשהאב אומר לקני: "ראית מה קורה בחלקים מהאזורים של הדרום, נכון?" והמספר מעיר, "ראינו את התמונות של כמה

לבנים כועסים וצועקים ומרימים אצבע בצורה מלוכלכת על כמה ילדים שחורים שניסו ללכת לבית-הספר."

אבל במהלך מיצוי ההנאות של ברמינגהם נופלת פצצה; זו אינה מטפורה, אלא פצצה אמיתית, שהשליכו גזענים לבנים לכנסייה של שחורים כדי להכניס מורך בלבם ולגרורם להם שיחדלו מדרישותיהם השערורייתיות לשוויון זכויות. זוהי פצצה מהסוג שמנוולים חסרי מצפון מפוצצים באמצעותה ילדים חפים מפשע בברמינגהם -אלבמה ב-1963, או בלב דיזנגוף ב-1996, או באומה-אירלנד ב-1998. במקרה האמיתי שמתאר קרטיס – ושעליו הוא מרחיב את הדיבור באחרית דבר לספר – נרצחו ארבע ילדות שבאו לבית-ספר של יום ראשון בכנסייה, ושתיים התעוורו.

יש חברות ויחידים המדחיקים פשעים כאלה, מנסים לחזור לחיי שגרה מהר ככל האפשר, אפילו על-חשבון השכחת הקורבנות. ואילו קרטיס מעדיף את מיצוי הרגש עד תומו: הוא אף הכניס את גיבורו לטראומה שנמשכה שבועות ארוכים. הרבה אחרי שחזרו לפלינט התחבא קני מאחורי הספה בסלון ופחד להמשיך בחייו. אגב, הוא לא היה בכנסייה כלל, והזדמן למקום רק כשהוציאו את הגופות המרוטשות.

בסופו של דבר החיים נמשכים, לא רק אצל קני אלא גם אצל גיבורים של סופרים אפרו-אמריקאים אחרים. אחת המוצלחות שבהם היא מילדרד טיילור, בת הדרום, שספריה אחוזים בצבת הקיפוח של השחורים מתחילתם ועד סופם. אין לי ספק שספרה המצוין *ROLL OF THUNDER, HEAR MY CRY* (1976) יתורגם בסופו של דבר, ואולי גם המשכיו, אף-על-פי שהסיפור שהיא מגוללת משולב בלי הפרד בטענות נגד הגזענות הלבנה והנזק שהיא מעוללת לשחורי העור. אצל סופרים אחרים זה פשוט יותר: וירג'יניה המילטון, סופרת אדירה וכלת פרס אנדרסן מאוהיו, מספרת בספריה – ובהם, למשל, *SWEET DREAMS*, *BROTHER RUSH* (1982) - על חיי בני אדם שהם במקרה שחורי עור; בט גרין מספרת בספריה *PHILIP HALL LIKES ME. I RECKON MAYBE* (1974) אנקדוטות מחיי ילדים שחורי עור כאילו אין לבנים באמריקה.

מתרגם ספרו של קרטיס העניק לקורא סיפור קולח ושווה-ערך סביר ללשון הדיבור שבה נעשה שימוש במקור. עם זאת, נשארנו בנוסח העברי כמה טביעות אצבע גסות: בתרגומית כתוב "ישן" כשנחוצה חלופה (משתנה) ל-old, "מבט מלוכלך" ו"מרים אצבע בצורה מלוכלכת", כשיש חלופות טובות (אפילו "מבט רצחני" ו"תנועה מגונה"); s word בשום פנים אינה "מלה שיש לה ז באמצע" (איזו?) אלא פשוט מילה גסה; למה לכתוב "אני לא מבינה מה בדיוק קורה כאן מסביב" כשאפשר לכתוב "אני לא מבינה מה קורה פה"; לחתול שמיל אין מה לחפש פה; Poindexter אינו "חנון", מה גם שבתרגום משמשת אותה מלת עגה תחת המלה Punk - המתורגמת בצירוף אחר כ"נאד" - וגם תחת המלה square

(מוטב היה לבחור בשם כמו אחימעץ או חכם-בלילה אחר לראשון, ב"אפס" לשני וב"סבון" לשלישי); מוטעה גם שימוש רחב מדי ב"מגניב" למלים שונות באנגלית, ועוד. הטעות הגסה ביותר היא כשקני שואל את ביירון, Why don't you make a break for it, והקורא העברי מקבל "למה אתה לא חוזר למוטב" במקום "למה אתה לא בורח?"

ואולם, ההחטאה האמיתית כרוכה דווקא עם אחת ההברקות של התרגום: שחייה באגם מוכיחה שאכן יש בו מערבולת מסוכנת, whirlpool, שאותה משבש קני לצירוף Wool Pooh ומסמיך אותו, אסוציאטיבית, לגיבורו של מילן, ויני פו. דמות זו, וול פו, נעשית לגילום דמותו של המוות גם מחוץ למים, כשהפצצה הורגת ארבע בנות. התרגום המאוד מוצלח של וול פו ל"נער-בולת" מרושע – מרחיק אותו, כמובן, מפו הדב; אבל הקורא העברי חוזר ומוצא את השידוך הבלתי מתקבל על הדעת: "נער-בולת, התאום הרשע של כריסטופר רובין הטוב" – כך!

מלבד המעידות הספורות האלה, התרגום מצויין: קולח ומשכנע, מצחיק ברובו ומזעזע במקום שבו הוא נדרש לעשות זאת. ההמצאות משעשעות: מר קרלי במקום שבו נזכר ג'ק פרוסט, "הולך מכות עם כל מה שזז" המפצה את הקורא על ביטוי עסיסי שאי אפשר לתרגם, ועוד. בעיקר מותיר התרגום את רישומו כשהסופר מרכז את כל העצמה הזרמטית לתיאור תגובתו של הילד בן העשר למראה הגופות המוצאות מן הכנסייה. צריך לקרוא כדי להאמין.

יחיעם פדן הוא מתרגם, עורך וחוקר ספרי ילדים.